

ישיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת משפטים תשע"א

"חוב התורה - לשמח לאדם"

תענוגין". כי אפילו אלמנה ויתומים של מלך, הלב שלהם שבור, שנלקח מהם הבעל והאבא, ולכן גם אותם אסור לענות בשום צורה שהיא.

הקפדתם של גדולי ישראל שלא לצער אלמנה

גדולי ישראל באמת הקפידו מאד בדבר הזה, שלא לצער אלמנות ויתומים. למשל, על הג"ר ישראל מסלנט זצ"ל מסופר ("תנועת המוסר" ח"א פרק ל"א), שבאחת השנים לא היה יכול להיות נוכח בשעת אפיית המצות שלו, ותלמידיו - שקבלו עליהם את ההשגחה במקומו - ביקשו ממנו לתת להם הוראות, באלו הדורים להזהר ביותר. צוה עליהם ר' ישראל להזהר בעיקר, שלא לצער את האשה העוסקת בלישת הבצק, ולא להאיץ בה למהר את עבודתה - מתוך זריזות וזהירות המצוה - באשר אשה זו היא אלמנה עלובה, ויש בזה משום לאו ד"כָּל אֱלֶמְנָה וְיָתוּם לֹא תַעֲנוּן!" והנה, ודאי שר' ישראל לא רצה לאכול חמץ בפסח. אלא שר' ישראל ידע שצריך גם לשים לב לאלמנה, ולא לצער אותה בגערות שתחיש את מעשיה, כמו שעשו הנוגשים לבני ישראל במצרים!... תלמיד חכם לוקח גם את השיקול הזה בחשבון, עם כל הזהירות מחשש חמץ בפסח.

על הגה"צ ר' שלום שבדרון זצ"ל מספרים, שהיה נזהר תמיד לאכול את האפיקומן לפני חצות, כפי שכתב השו"ע (או"ח סי' תע"ז ס"א), וכפי שנהג הגר"א ("מעשה רב" אות קצ"א) ועוד גדולים. והנה, באחת השנים, התארח ר' שלום בליל הסדר אצל אלמנה אחת, והנה בניה האריכו הַרְבֵּה באמירת פירושים על ההגדה, וכבר היה ברור שִׁבְקָצַב הזה לא יספיקו להגיע לאפיקומן לפני חצות. לחש אחד המסובים לאזנו של הגר"ש שבדרון: "למה לא יעורר הרב את בני הבית על כך שראוי לקצר קצת בהגדה כדי להגיע לאפיקומן לפני חצות?" ענה לו הגר"ש שבדרון זצ"ל ואמר כך: "הרי כל שמחתה של אלמנה זו, היא לשמוע כיצד חוזר בנה הקטן על מה שאמר הַרְבֵּה בחידור, וכיצד מוסר בנה הגדול מה שאמר ראש הישיבה בישיבה. זוהי שמחת יום טוב שלה, שהיא מצוה דאורייתא! לעומת זאת, להדר ולאכול אפיקומן לפני חצות, הוא לכל היותר מדרבנן, ואולי גם זה לא [שהרי לא כולם סוברים שסוף זמן אכילת אפיקומן הוא בחצות]. אם כך, האם מותר לי לקלקל את שמחת יו"ט של אלמנה זו שאני מתארח אצלה, מפני שרצוני להדר ולאכול אפיקומן לפני חצות? ...! לא מסתבר שזה מה שעלי לעשות במצב כזה! ושחק, ולא אמר להם דבר.

על הג"ר יוסף חיים זוננפלד זצ"ל, רבה של ירושלים,

חומרת האיסור לענות אלמנות ויתומים

התורה מצוה בפרשתנו: "כָּל אֱלֶמְנָה וְיָתוּם לֹא תַעֲנוּן. אִם עָנָה תַעֲנֶנָּה אִתּוֹ... וְחָרְבָה אִפִּי, וְהִרְגִּיתִי אֶתְכֶם בְּחָרְב, וְהָיוּ נְשִׁיכֶם אֱלֶמְנוֹת וּבְנֵיכֶם יָתוּמִים" (שמות כב, כא-כג). עונש נורא מאד, על עינוי יתום ואלמנה. היה מקום לחשוב, שעונש גדול כזה מגיע רק למי שמענה אלמנה ויתום בצורה קשה. אבל לא כך אומרים חז"ל. חז"ל אומרים, "אִם עָנָה תַעֲנֶנָּה", שני עינויים כתובים כאן, "אחד עינוי מרובה, ואחד עינוי מועט" (מכילתא דר' ישמעאל בפרשתנו). הרי, שאפילו על עינוי מועט נאמר העונש החמור של "וְהִרְגִּיתִי אֶתְכֶם בְּחָרְב, וְהָיוּ נְשִׁיכֶם אֱלֶמְנוֹת וּבְנֵיכֶם יָתוּמִים".

חז"ל מוסיפים ומביאים מעשה בקשר לכך. כאשר גזרו הרומאים מיתה על רבן שמעון בן גמליאל נשיא ישראל ועל ר' ישמעאל כהן גדול (שהיו שני הראשונים מתוך עשרת הרוגי מלכות), "היה רבן שמעון בן גמליאל בוכה! אמר לו רבי ישמעאל: רבי, מפני מה אתה בוכה? לשתי פסיעות אתה נתון בחלקן של צדיקים, ואתה בוכה?! אמר לו: אני בוכה על שאנו נהרגין כשופכי דמים וכמחללי שבתות, [ומכאן, שנתחייבנו מיתה לשמים, ואיני יודע על מה]. אמר לו: רבי, שמא בסעודה היית, או לֶשֶׁן היית, ובאה אשה לשאול על טהרות שלה, ואמר לה הַשְּׁמֵשׁ: "יִשָּׁן הוּא"! [והיתה צריכה להמתין], והתורה אמרה, "כָּל אֱלֶמְנָה וְיָתוּם לֹא תַעֲנוּן, אִם עָנָה תַעֲנֶנָּה אִתּוֹ... וְהִרְגִּיתִי אֶתְכֶם בְּחָרְב", אחד עינוי מרובה, ואחד עינוי מועט" (מכילתא שם, ומס' שמחות פ"ח). אמנם העינוי בזה הוא לא כל כך גדול, ואולי האשה גם נהנית מן השהות בביתו של נשיא ישראל, לא כל יום מזדמן לאדם כבוד כזה, להיות אצל נשיא ישראל בבית, אבל בכל זאת יש כאן גם עינוי, כי היא מאחרת להגיע לביתה לארוחת הצהרים, או למשהו אחר שהיא צריכה להספיק, ואם כך הרי עֲבַרְתָּ על הלאו של "כָּל אֱלֶמְנָה וְיָתוּם לֹא תַעֲנוּן", שהעונש עליו הוא - "וְהִרְגִּיתִי אֶתְכֶם בְּחָרְב". בית דין של מטה לא עונשים כלל על דבר כזה. אבל בבית דין של מעלה העונש הוא חמור מאד - "וְהִרְגִּיתִי אֶתְכֶם בְּחָרְב" - אפילו על עינוי קטן כזה.

הרמב"ם אומר, "אפילו אלמנתו של מלך ויתומיו מוזהרים אנו עליהן, שנאמר: כָּל אֱלֶמְנָה וְיָתוּם לֹא תַעֲנוּן" (הלכ' דעות פ"ו ה"י). אנשים חושבים, אלמנה ויתומים של מלך, הרי כל המשרתים בארמון עומדים לפקודתם! כל אוצרות הממלכה עומדים לרשותם! וככל זאת, גם לגביהם התורה מצוה, "כָּל אֱלֶמְנָה וְיָתוּם לֹא

שעיקר הפורים הוא לדאוג לעניים, ועל שם ענין זה קרוי היום.

"כָּל אֱלֹמָנָה וְיִתוּס לֹא תֵעָנֹן" - והוא הדין לכל

אדם

והנה, אמנם התורה אומרת "כָּל אֱלֹמָנָה וְיִתוּס לֹא תֵעָנֹן", אבל הראשונים נחלקו, האם באמת רק על אלמנה ויתום נאמר הלאו הזה, או על כל אדם. ברמב"ם משמע, שלא זו נאמר רק ביתום ואלמנה, ולא בכל אדם (עי' רמב"ם הלכ' דעות פ"ו ה"י).³ אבל רש"י כותב, "כָּל אֱלֹמָנָה וְיִתוּס לֹא תֵעָנֹן" - הוא הדין לכל אדם, אלא שדיבר הכתוב בהווה, לפי שהם תשושי כח, ודבר מצוי לענותם".⁴ שמעתי פעם את מו"ר הגה"צ ר' יחזקאל לוינשטיין זצ"ל מדבר עם בחור צעיר, ואומר לו, שהוא אינו מסוגל לדבר עם "צלם אלקים", כשהוא עצמו יושב וה"צלם אלקים" עומד, ולכן ביקש גם מהבחור לשבת. הבחור היה באמת צעיר, ור' יחזקאל היה מבוגר ממנו הרבה, וגדול ממנו בחכמה ובריאה הרבה, ובכל זאת הרגשתו היתה, שהוא לא מדבר עם בחור צעיר, אלא עם "צלם אלקים", והוא לא יכול לדבר עם צלם אלקים כשהוא יושב והשני עומד. הרגיש שהוא מצער את הבחור, אם ידבר עמו כשהבחור עומד והוא יושב.

מו"ר הג"ר חיים שמואלביץ זצ"ל הקפיד שלא להשתמש בתלמידים, ולא לבקש טובה משום תלמיד. רק מבניו וחתניו התיר לעצמו לעשות כן, אבל לא מתלמידים. הוא היה מזכיר את דברי חז"ל על שמשון, שאמר פני מותו: "ה' אֱלֹקִים, זְכַרְנִי נָא וְחַזְקֵנִי נָא אֲנִי הַפֶּעַם הַזֶּה, הָאֱלֹקִים, וְאֶנְקָמָה נִקֵּם אֶחַת מִשְׁתֵּי עֵינַי מִפְּלִשְׁתִּים" (שופטים טז, כח). מה פירוש "זְכַרְנִי נָא"? מה רצה שמשון שה' יזכור לו? - אמרו חז"ל: "אמר שמשון לפני הקב"ה: רבונו של עולם! זכור לי עשרים שנה ששפטתי את ישראל, ולא אמרתי לאחד מהם העבר לי מקל ממקום למקום" (סוטה י, א). משמע, שאם כן היה מבקש פעם ממישהו להעביר לו מקל, הקב"ה כבר לא היה מקבל את התפילה שלו. רק מפני שנזהר כל ימיו שלא לבקש מיהודי להעביר לו מקל ממקום למקום, קיבל הקב"ה את התפילה שלו. יש באמת אגרת ידועה שכתב הגר"א אל אמו, והאגרת מסיימת במילים: "ובזה רוב התורה, לשמח לאדם". ויש שתקנו, שהנוסח הנכון הוא, "ובזה רוב התורה, לשמח לאדם". יהיה איך שיהיה, מבואר כאן בדברי הגר"א, שזה ענין ועיקר גדול בתורה, לשמח את הבריות ולגרום להם הרגשה טובה ונעימה, וקל וחומר שלא לצערם ולענותם.

להשתדל להיות נותן, ולא מקבל

אחת מתרי"ג מצוות שנצטוו עליהן בתורה היא - ללכת בדרכי ה', שנאמר: "וְהִלַּכְתָּ בְּדַרְכֵי יְיָ" (דברים כח, ט). אמנם "וְהִלַּכְתָּ בְּדַרְכֵי יְיָ" לא נאמר בתורה בלשון ציווי, אלא התורה אומרת רק שאם "תִּשְׁמַר אֶת מִצְוֹת ה' אֱלֹקֶיךָ וְהִלַּכְתָּ בְּדַרְכֵי יְיָ" (שם) ה' יברך אותך, אבל בכל זאת, אם

מספרים, שהיה פעם בעל תפילה אחד שהיה עובר לפני התיבה במוסף בימים נוראים. שנה אחת, נפטר אותו בעל תפילה, והשאר אחריו בן שגם הוא היה בעל תפילה, וגם הוא היה ירא שמים, אלא שהבן היה אֵבֶל על אביו, והמנהג הוא שאין מורידים אֵבֶל לפני התיבה בימים הנוראים, אם יש אֵהָר שִׁיכוֹל לְהַתְפַּלֵּל (עי' משנ"ב סי' תקפ"א סק"ז). שאלו את ר' חיים זוננפלד, מי יעבור השנה לפני התיבה? אמר להם - הבן יעבור לפני התיבה! למה? הרי הוא אֵבֶל? - כי האמא האלמנה תבוא לבית הכנסת, והיא רגילה בכל שנה לשמוע את בעלה עובר לפני התיבה, ועכשיו שבעלה איננו, ודאי ישבר לבה לראות אדם אחר עובר לפני התיבה במקומו. לכן, כדי שהאלמנה לא תצטער כל כך, יש לראות שלפחות הנחמה הזאת תהיה לה, שהבן ממלא את מקום אביו ועובר לפני התיבה, ולא יהודי אחר.

גם הרב [הג"ר שלמה זלמן אויערבאך] זצ"ל היה מטפל באלמנות ויתומים, מנסה לנחם אותם כמה שיכול, התעניין באלמנה שנולד לה בן, איך תהיה הברית, ורצה לדעת הכל אודות התינוק, כדי לעודדה ולמלא במעט את החסר, במקום האב שכבר לא יכל לעשות זאת. על החזון איש מסופר, שהגיעו פעם נערות פליטות מהשוואה, שהיו שבורות מאד. אף אחת לא ידעה מה עם המשפחה שלה, או שכבר כן ידעה, (וזה, כמובן, היה הרבה יותר גרוע). סידרו להן בית בבני ברק, ושם גרו הנערות היתומות הללו בצוותא. יום אחד, התארסה אחת הנערות, וּבְנֹת הַבַּיִת שָׂרוּ לָהּ לְכַבֵּד הָאָרוּסִין. עבר שם יהודי אחד, ששמע מהרחוב את הנערות שרות. הלך וספר את הדבר לחזון איש, בתקוה שהחזון איש - מטעמי צניעות - ידאג להורות לממונים על אותן בנות, לומר להן שלא לשיר להבא באופן כזה, שנשמע ברחוב. שמע החזון איש את הדברים, ואמר: מה?! הן שרות?! ברוך ה', שאחרי כל מה שעבר עליהן הן כבר מסוגלות לשיר! ברוך ה' שהן שרות!

הרמב"ם הרי כותב בהלכות פורים, "מוטב לאדם להרבות במתנות אביונים, מלהרבות בסעודתו וּבְשִׁלוּחַ מִנּוֹת לְרֵעֵיוֹ, שֵׁם שִׂמְחָה גְדוֹלָה וּמְפֹאָרָה, אֲלֵא לְשִׂמְחָה לְבַעֲנִיִּים וְיִתוּסִים וְאֱלֹמָנָוֹת וְגֵרִים" (רמב"ם הלכ' מגילה פ"ב ה"ז). לשמח עניים, וכן אלמנות ויתומים, זוהי תקנה חשובה בפורים, יותר מ"משתה ושמחה", ואפילו יותר ממשלוח מנות, שגם זו תקנה עבור אחרים, אך אינה מיוחדת לעניים ולאומללים. זה, בעיקר, מה שה' אלקיך שואל מְעַמְּךָ בְּפֹרִים, שיהיה לך לֵב לְדַאֵג לְאַחֶיךָ הָאֲבִיוֹן, וכן ליתומים ולאֱלֹמָנָוֹת, שגם להם תהיה אפשרות לשמוח בפורים.

לדוברי אנגלית אמרתי פעם, שדבר זה - שעיקר שמחת פורים הוא לשמח את העניים - מרומז במגילת אסתר. הפסוק אומר, "עַל פֶּן קָרְאוּ לַיָּמִים הָאֵלֶּה פֹּרִים, עַל שֵׁם הַפֹּרוֹ" (אסתר ט, כו). "פור" באנגלית - עֵנִי (Poor)... הרי

להיות נותן לשני, ופניהם איש אל אחיו לדאוג לו ולספק את צרכיו - אין סכסוכים. אבל כשכל צד שואף להיות רק מקבל כמה שיותר, ולנצל את הצד השני כמה שיותר - זהו מקור לסכסוכים ולחורבן. כח הנתינה, רק הוא זה שיכול לקיים את העולם.

"להרגיש את העני"

והנה, חוץ מן הלאו של "פל אלמנה ויתום לא תענון", יש בהמשך פרשתנו לאו דומה: "וגר לא תלחץ, ואתם ידעו את נפש הגר, כי גרים הייתם בארץ מצרים" (שמות כג, ט). הרי בעצמכם הייתם גרים במצרים, ואם כן יודעים אתם היטב כיצד מרגיש הגר. כש"מרגישים" את הגר, קל יותר לקיים מצוה זו כראוי. [בדומה לזה אומר רש"י בפרשתנו: "אם פסך תלנה את עמי, את העני עניך" (שם כב, כד) - "הוי מסתכל בעצמך כאילו אתה העני". כשמרגישים את העני, קל יותר להלוות לו, ולתת לו את צרכיו בדרך כבוד].

מיד אחר כך ממשיכה התורה ואומרת: "נפש שנים תזרע את ארצך, ואתם תבואתה. והשביעת תשמטנה ונטשתה, ואלו אביגי עמך, ויתכם תאכל חית השדה" (שם כג, יא). וצריך להבין: מה הקשר בין מצנת שמיטה לאיסור של "וגר לא תלחץ"? ועוד צריך להבין: אם כבר הובאה כאן מצות שמיטה, למה נזכר כאן רק דין הפקרת הפירות - "ואלו אביגי עמך, ויתכם תאכל חית השדה"? למה לא נזכרו גם שאר דיני השמיטה - איסור מלאכת הקרקע, ושמיטת כספים? נראה לומר, שהתורה רומזת כאן לדבר הבא: את הרגשתו של הגר מכירים אתם היטב, "כי גרים הייתם בארץ מצרים". אבל מה עם האביון? כיצד תדעו כיצד מרגיש האביון? העצה לזה היא - "שש שנים תזרע את ארצך, ואתם תבואתה. והשביעת תשמטנה ונטשתה, ואלו אביגי עמך, ויתכם". "ויתכם", דרשו חז"ל, הם יתר היהודים שאינם "אביגי עמך". כלומר, העשירים (ירו' שביעית פ"ט ה"ו). כולם שווים בשנת שביעית. אין הבדל בין אביונים לעשירים. כולם יחד יורדים ולוקטים פירות מן השדה כאביונים. על ידי זה תלמדו להרגיש גם את נפש האביון, לא רק את נפש הגר. כך נראה לבאר את סמיכות הדברים.

גם בפורים תקנו לנו משלוח מנות ומתנות לאביונים, כדי שנהרגיש את הזולת. שלא נחשוב רק על שמחת הפורים של עצמנו, אלא נחשוב גם על הזולת. שלא נהיה עם מפוזר ומפורד כמו שאמר עלינו המן הרשע (אסתר ג, ח), אלא להפך, תהיה אחדות בין כל חלקי עם ישראל. יש מחלוקת בפוסקים, האם יוצאים ידי חובת משלוח מנות בבשר חי, שאינו ראוי לאכילה כמות שהוא, וצריך עוד לבשלו (עי' משנ"ב סי' תרצ"ה סק"כ). וחשבתי, שאולי גם אלה שסוברים שיוצאים בבשר חי, ודאי גם הם מודים שעדיף לשלוח בשר מבושל, כי בזה הוא נותן לחברו דבר שלא יצטרך לטרוח בו כדי לאכלו, וודאי גם זה חלק מהחסד של מצות משלוח מנות, גם אם אינו לעיכובא.

התורה אומרת ש"נהלקת בדרךך" הוא תנאי לברכת ה', הרי ברור שזהו רצון ה', שנלך בדרךך, ועל כן מנה הרמב"ם את "נהלקת בדרךך" למצוה גמורה במנין המצוות (ספר המצוות, מצנת עשה ח'; ועי' הלכ' דעות פ"א ה"ו), כאשר ענינה של מצוה זו הוא, להדמות אליו ית' בפעולותיו הטובות והמידות הנכבדות שיתואר בהם הא- ל יתעלה" (ספר המצוות שם).

והנה, הקב"ה הרי הוא רק נותן לאחרים. הוא לא מקבל כלום. לעומת זאת, אדם לא יכול להיות רק נותן. האדם מוכרח לקבל. מרגע שאדם בא לעולם ועד צאתו הוא מוכרח לקחת מן העולם אויר, מזון, ביגוד ועוד דברים. אבל עד כמה שאפשר, אדם צריך להשתדל להיות דומה לקב"ה בפרט הזה, להשתדל להיות כמה שיותר "נותן" ומיטיב לאחרים, וכמה שפחות "לוקח".

ובאמת, גם את מה שאדם מוכרח לקבל מן העולם, הוא יכול להפוך לנתינה. אם הוא משתדל שהקבלה תהיה לצורך נתינה, כלומר: מתוך כוונה שהדברים שהוא נוטל מן העולם ישמשו ככלי ללימוד תורה, לקיום מצוות ולעשיית חסד, אז גם הקבלה נחשבת לנתינה. לעומת זאת, אלו שנותנים לאנשים רק כדי שיוכלו לקבל מהם מה שיותר, אצלם גם הנתינה נחשבת כקבלה, ולא כנתינה.

הגה"צ רבי שלום שבדרון זצ"ל אמר בענין זה משל יפה. וזה הוא המשל: שני חנוונים מוכרים סחורה זהה באותו מחיר. האחד, כל מטרתו לתת לכל יהודי כל טוב - חלות ובשר ודגים ועוד. אלא מאי? אם רק יחלק בלא כסף ובלא מחיר יין וחלב ושאר מוצרים, לא יוכל להמשיך לאורך זמן בנתינתו, שכן לא יהיה לו ממה לחדש את המלאי, וגם לא יהיה לו ממה להתקיים כדי שיוכל לשרת את הלקוחות. ממילא מוכרח הוא לעסוק גם ב"לקיחה", ולקחת כסף מן הקונים. לעומתו, הסוחר השני, כל מטרתו לקחת כסף מן הבריות. ואולם, אם רק יתלה שלט על חנותו: "כאן מקבלים כסף", ספק גדול אם יהיה מי שיכנס לחנותו. הוא מוכרח אפוא לספק סחורה לאנשים כדי שיאותו להעניק לו מכספם.

והנה, שני חנוונים אלו פועלים באותו אופן. נותנים סחורה ולוקחים עבורה כסף. ובכל זאת, רב ההבדל ביניהם. אצל האחד גם הלקיחה אינה אלא נתינה, כי אינה אלא "היכי תמצוי" כדי שיוכל להמשיך ולתת, ואצל השני גם הנתינה אינה אלא לקיחה, כי נתינתו אינה אלא "היכי תמצוי" כדי לקחת מאנשים את כספם. ועל כן, אצל האחד מביא המסחר לדבקות בקב"ה, שהרי הוא מתדמה לקב"ה, שגם הוא רק נותן ולא לוקח. ואילו אצל חברו, אותו מסחר עצמו, מביא דוקא לריחוק מן הקב"ה, שהרי כל כולו לקיחה, הפך ממידותיו של הקב"ה.

מורי ורבי הגה"צ ר"א דסלר זצ"ל היה נוהג לומר לזוגות בעת שמחת נישואיהם: "הזהרו, יקרים, שתמיד תשאפו להשביע נחת זה לזה. ודעו, אשר ברגע שתתחילו לדרוש דרישות זה מזה, הנה כבר אשרכם מכם והלאה" (מכתב מאליהו ח"א עמ' 39). כשכל אחד מבני הזוג שואף

ולא עגבניות. אבל כמו שאתה אוהב שיתנו לך את הדברים שאתה רוצה, השתדל לתת גם לשני את הדברים שהוא רוצה, ובצורה שהוא רוצה, בצורה מכובדת. הרי גם על כיבוד אב אמרו חז"ל, "יש מאכיל לאביו פסיוני [עוף חשוב ושמן (רש"י)] וטורדו מן העולם, ויש מטחינו בריחים ומביאו לחיי העולם הבא" (קידושין לא, א-ב). רש"י מביא מהירושלמי (קידושין פ"א ה"ז) דוגמא לשני האופנים. "מעשה באחד שהיה מאכיל לאביו פסיוני. פעם אחת אמר לו אביו: מאין לך כל אלה? אמר לו: סבא, מה איכפת לך? טחון ואכול! כלומר, לעוס ואכול. הראהו שקשה לו⁵. ושוב מעשה באחד שהיה טחון בריחים, והיה לו אב זקן, ושלח המלך בשביל אביו לבא לעבודת המלך. אמר לו בנו: אבא, טחון, ואני אלך תחתיך לעבודת המלך, שאין לה קצבה". כי העיקר הוא סבר פנים יפות אל האבא, ודרך כבוד אל האבא. וזהו לא רק לאבא, אלא לכל אדם, להשתדל לתת בסבר פנים יפות. חושבני שגם זה כלול, ישירות, או לא ישירות, בלאו של "פֶּלְ אֶלְמָנָה וַיְתוֹם לֹא תַעֲנִין".

נשתדל להיות נושא בעול עם חברו, להיות בסבר פנים יפות עם חברו, להיטיב לחבר בכל מיני הטבה שנוכל, כי "בזה חוב התורה - לשמח לאדם!"

הגמרא הרי מספרת על אבא חלקיה (נכדו של חוני המעגל), שבכל פעם שהיה העולם צריך לגשם, היו מודיעים לו, והיה מתפלל, והיה יורד גשם. פעם אחת עמדו הוא ואשתו על גג ביתם והתפללו לגשם. נעמד אבא חלקיה בזוית אחת של הגג והתפלל, ואשתו נעמדה בזוית אחרת והתפללה, והנה הקדימו העננים לבוא מהכיוון שאשתו התפללה אליו, ורק אח"כ באו עננים גם מהצד שאבא חלקיה התפלל אליו. שאלו אותו: למה הגיעו העננים תחילה מהצד של אשתך, ורק אח"כ מהצד שלך? אמר להם: אשתי נמצאת תמיד בבית, וכשבא לשם עני, היא נותנת לו לחם, שהוא דבר המוכן לאכילה ואפשר להנות ממנו מיד. מה שאין כן אני, הריני נמצא בשדה, וכשבא לשם עני, אני נותן לו כסף, שאפשר להנות ממנו מיד, וצריך עוד לטרוח וללכת עמו לחנוני ולקנות בו אוכל. לכן - מידה כנגד מידה - לתפלה של אשתי הקב"ה נענה מיד, ולשלי - רק אחר כך (תענית כג, ב). הרי, שזהו ענין גדול, שכאשר גורמים הנאה למישהו, להשתדל לגרום לו הנאה שיש בה כמה שפחות טרחה.

אולי מפני זה, בפורים, גם לסוברים שאפשר לשלוח מנות בלתי מבושלות, מכל מקום עדיף לשלוח מנות מבושלות, שתהיה הטובה שלמה, ולא חסרה, שהמקבל יצטרך עוד לטרוח כדי שיוכל להנות ממנה. זהו כלל גדול בתורה, לנסות להרגיש את השני. "וְאֶהְיֶה לְרַעַךְ כְּמוֹךָ" (ויקרא יט, יח), מה שלך נוח, להשתדל לעשות גם לשני. זאת לא אומרת, שאם אתה אוהב עגבניות, אתה חייב לתת גם לשני עגבניות. יכול להיות שהשני אוהב דווקא גזר,

השיחה נערכה לפי הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון (אם ישנם) יש לתלות בעורך בלבד.

1. במס' שמחות (פ"ח) מובא, **שרבי ישמעאל** הוא זה שבכה, ו**רשב"ג** הוא זה שאמר לו למה אתה בוכה וכו'. ואולם בסוף המעשה שם נאמר, "ויש אומרים, **רשב"ג** היה בוכה, ו**רבי ישמעאל** השיבו כדברים אלו". ובאמת כך מובא בכמה מדרשים, **רשב"ג** היה בוכה, ו**רבי ישמעאל** הוא זה שהשיבו (עי' אבות דרבי נתן פל"ח, מכילתא בפרשתנו, ותנא דבי אליהו פרק ל').

2. ובגוף הענין לדינא, אם אכן חייב הרב לענות מיד לכל שואל, כתב בשו"ת מהרש"ם (ח"ב סי' ר"י השני) בתשובתו לגאון האדר"ת זצ"ל, "בדבר חשש עיניו הדין על תשובת שאלה בעת ששוכב מעט לישן ביום... השי"ת יודע, כי אני בעניי כמה פעמים הזהרתי את בני ביתי, שאם יבא מי לשאול באמצע אכילה או שינה, לא יעכבו, אלא יביאו לפני או יקיצוני, כי יפחד לבכי ממאמר זה. ובליקוטי מהרי"ל ריש הלכ' פסח כתב... אם הוא תלמיד חכם... יהא נוח ומזומן לבריות בכל שעה לדון ולהורות בלי שו"ת". ואולם המהרש"ם מוכיח שם מכמה מקומות, שאין זה אלא מילי דחסידותא, אבל מעיקר הדין אין אדם חייב לצער עצמו בשביל למנוע צער מחברו, וכ"ש שתלמיד חכם אינו חייב בזה, אלא להפך, אחרים חייבים לצער עצמם כדי שלא יצטער התלמיד חכם. ומה שנתפס רשב"ג להריגה על הדבר הזה, הוא מצד שדקדקו עמו כחוט שערה, על שלא נהג במידת חסידות זו. עכ"ד. ועי' בגמ' (שבת י, א), שם מסופר על רב אמי ורב אסי שהיו יושבים ולומדים בבית המדרש, ומדי שעה היו מכריזים בחוץ ואומרים: אם יש מישהו שיש לו דין לדונן, שיכנס ויבוא לכאן! ועי' ביאור הגר"א על משלי (ו, ג).

3. וכן משמע בספר החינוך (מצוה ס"ה) וב"שערי תשובה" (שער ג' אות כ"ד).

4. וכבר העירו, שזהו פלא גדול לומר, שכל המצער אדם מישראל יעבור בלאו החמור הזה, ויהיה בכלל העונש ד"הַרְגָתִי אֶתְכֶם בְּחֶרֶב". ועי' בפתחה לספר "חפץ חיים" (לאוין ט"ו), שמשמע מלשונו, שכונת רש"י איננה לכל אדם ממש, אלא רק לכל אדם שהוא או מלל, דומיא דאלמנה ויתום. אבל ה"אור החיים" הק' כתב, שהלאו הוא בכל אדם ממש, אלא שהעונש של "הַרְגָתִי אֶתְכֶם בְּחֶרֶב" הוא רק במענה אלמנה ויתום.

5. ובירושלמי מובא שאמר לו בלשון הרבה יותר חריפה: זקן, זקן, אכול ושתוק, שהרי הכלבים אוכלים ושותקים.